

ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ В СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Розглянуто і проаналізовано наукові праці, в яких наводиться інформація про зв'язок та пресу Української Галицької Армії. Автор визначає основні шляхи документно-інформаційного забезпечення УГА.

Ключові слова: преса, військова канцелярія, радіозв'язок.

Постановка проблеми та її актуальність. На сучасному етапі національна військова історична наука на тлі утвердженої періодизації та проблематики активно розвиває нові теми дослідження. У цьому контексті увага прикута до Української Галицької Армії (УГА), створення та діяльність якої стали об'єктом та предметом численних сучасних досліджень. Серед них роботи Л. Шанковського, В. Футулуйчука, І. Томюка, М. Ковальчука, П. Ткачука, С. Макарчука, П. Губи, М. Литвина, В. Сідака та інших [10; 8; 7; 2; 6; 4; 1]. На перший погляд, сучасні дослідники вичерпно опрацювали дану проблематику. Втім, якщо уважно проаналізувати їх праці, спостерігаємо, що є проблеми, які не стали предметом навіть поверхневого дослідження. Однією з таких є проблема документно-інформаційного забезпечення діяльності УГА. Згадані історики приділяють лише незначну увагу цьому питанню. Переважно інформаційне забезпечення війни ЗУНР розглядається вченими лише побіжно та у контексті інших питань.

Метою автора статті є аналіз стану наукової розробки документно-інформаційного забезпечення діяльності УГА в сучасній історіографії.

Військові та бойові дії на території України завжди супроводжувалися великим кровопролиттям та значними втратами для української сторони. Це було спричинено не

тільки браком різноманітних військових обладунків, технічних матеріалів чи бойових припасів, а й браком достовірної та актуальної інформації. Не оминула така доля і війська Західної Української Народної Республіки (ЗУНР). Якщо розглядати військове будівництво ЗУНР і Польщі, то тут можна знайти чимало спільних рис, адже обидві держави утворилися внаслідок розпаду Австро-Угорської імперії. Проте, враховуючи той факт, що польські війська чисельно значно переважали українські війська в складі російської та австрійської армії, після їх розпаду Польща отримала значно кращий досвід як у веденні війни, так і у документно-інформаційному забезпеченні ведення бойових дій.

Вищим органом керівництва збройних сил Західноукраїнської Народної Республіки довгий час була Начальна Команда Галицької Армії (НКГА). Основною функцією її діяльності було керування бойовими діями армії. Відповідно до своїх завдань вона мала чітку структуру. Одним із завдань НКГА було документно-інформаційне забезпечення воєнних дій. За словами Миколи Литвина, цю функцію у листопаді 1918 р. виконувала канцелярія та референт зв'язку і пресовий референт, які підпорядковувалися начальнику штабу [3, 124–125].

Дещо змінилася структура НКГА у 1919 р. з приходом нового керівництва НКГА. Від січня і до червня 1919 р. документно-інформаційне забезпечення війська виконували три служби: відділ зв'язку, польова пошта та Пресова Квартира [3, 126].

Відділ зв'язку, який очолював сотник-інженер Лев Шепарович, забезпечував НКГА телефонним і телеграфним зв'язком із урядами ЗУНР, Державним Секретаріатом Військових Справ і допоміжними частинами армій [3, 127]. Крім цього, Л. Шепарович підтримував зв'язок із Києвом, Віднем, Парижем та іншими містами. До складу відділу зв'язку входили референти, телефонні сотні, телефонні та телеграфні станції [3, 127].

М. Литвин згадує про бойову групу “Схід”, яку створив командир першого полку УСС сотник Зенон Носковський. До цієї групи входила і сотня зв'язку, яка забезпечувала зв'язок штабу в Миклашеві з усіма куренями окремих підрозділів.

Якщо розглядати персональний склад НКГА, то кожний відділ мав своїх посадовців. Так, до частини зв'язку входили: начальник зв'язку (сотник), телефонний референт (сотник), чотири приділених (урядовець, морзист і два сотники), телефонна сотня (сотник, хорунжий, два четарі та вакант) і комендант радіостанції (вакант). У штаті канцелярії було виділено 25 посад, на яких працювало 39 людей. У переважній більшості ці посади обіймали сотники, четарі, поручники і хорунжі [7, 216–217].

Після організації Першого Галицького корпусу 19 лютого 1919 р., ініціатором якого був Євген Мишківський, до його складу ввійшли відділ зв'язку (входив до структури оперативного відділу), сотня зв'язку та редакція газети (входили до структури організаційно-матеріального відділу) та референти зв'язку [3, 145]. Референтом зв'язку був поручник Семен Цап. З 16 березня 1919 р. штаб корпусу видавав газету “Козацький голос”, яку друкували у Жовківській друкарні отців Василіан. Головним редактором часопису був Михайло Старосольський. З кінця червня 1919 р. “Козацький голос” став часописом Начальної Команди Галицької Армії [3, 148].

У Другому корпусі Галицької Армії референтом зв'язку був хорунжий Зенон Яворський, а начальником зв'язку другої бригади – хорунжий Нестор Банах [3, 151, 153]. До кожної гарматної батареї УГА входив відділ зв'язку, який складали 8 телефоністів [7, 74].

У Третньому корпусі Галицької Армії, крім референта зв'язку сотника Ігнатенка, існувала також канцелярія штабу, яку очолював Яків Мацюк [3, 156].

Особливим видом збройних сил М. Литвин вважає війська зв'язку, які зародилися під час Першолистопадового повстання і битви за Львів. Силами служби зв'язку вже на початку українсько-польської війни було зібрано чималу кількість технічного майна і споруджено телефонні та телеграфні лінії і станції [3, 181]. Відділ зв'язку під час війни був однією з важливих частин УГА, яка забезпечувала війська та бойові групи необхідною інформацією.

П. Ткачук у контексті цього наводить той факт, що влітку 1919 р. кожний корпус або група військ мали радіодивізіон, до складу якого входили чотири радіотелеграфних

команди з апаратами Морзе чи Юза для зв'язку з командуванням армії чи групами армії [6, 201].

Крім кабельного телеграфу, функціонував і радіозв'язок, організатором якого вважають Миколу Сітницького. Він не лише працював на прийом інформації, а й перехоплював інформацію ворогів. Розшифровували інформацію знавці різних європейських мов: сотник Василь Хирівський, десятник Корнило Лучка, вістун Михайло Балицький. Для збільшення кадрового потенціалу відділів зв'язку 20 грудня 1918 р. Роман Білинський у Тернополі заснував школу телеграфістів, яку в січні було реорганізовано у Звідомчий полк під командуванням Л. Шепаровича [3, 181]. Також для підтримання постійного зв'язку встановлювалися і телефонні станції. П. Ткачук стверджує, що після реорганізації у січні–лютому 1919 р. у складу НКГА був телефонний курінь, до складу якого входили три сотні для зв'язку із корпусами та одна сотня – для зв'язку з вищими органами [6, 201].

І. Томюк наводить відомості про такі підрозділи, де існували ці станції: Українська Національна Рада, НКГА, Команда УСС, муніципальний уряд, Підзамче дворець, Касарня поліції, Центральне, Цитадель, Ратуша, Яблонівська касарня, Касарня Фердинанта, 19-й полк українських стрільців, 1-й полк Львова, Личаківський дворець, Персенківка, Старе Село, Уланська касарня, школа Сташца. Цікавим є і той факт, що станції мали по дві назви: одну – загальновідому, іншу – секретну, лише “для своїх” [7, 211].

П. Ткачук підкреслює роль найбільш талановитих зв'язківців, таких як начальник служби зв'язку армії сотник Я. Кузьмович та корпусів – поручників С. Цапа, М. Влоха і М. Ігнатенка [6, 202].

Велике значення для інформаційного забезпечення мала преса Галицької армії. Враховуючи ситуацію, яка склалася в Україні у 1919 році, преса носила державотворчий характер, вона була покликана підняти національний дух та спонукати до боротьби за незалежність України.

С. Сегеда у статті “Порівняльний аналіз тематичних напрямів військової преси Армії УНР та УГА (1919 р.)” наводить приклад тематичних рубрик у тогочасних газетах: бойовий шлях війська, творення українського війсь-

ка, суспільно-політичні та економічні події в Україні, міжнародні події і події в Україні в їхньому контексті, події на поневолених українських землях, задоволення релігійних потреб військовиків, біографічні матеріали керівників уряду та війська, культурне життя держави та війська [5, 73].

Оскільки на той час основною метою боротьби УГА було здобуття незалежності України, то більшість газет висвітлювали ідейні й організаційні суперечності навколо реалізації ідеї української соборності та зовнішньої політики в умовах воєнних дій у Польщі проти ЗУНР. Передусім, до таких газет П. Губа відносить “Нову Раду”, “Народну волю”, “Галицький голос” [1, 24].

Першим пресовим органом, що співпрацював з УГА, була урядова газета ЗУНР “Український голос”, редактором якої був Петро Карманський. Згодом її замінила газета “Республіка”. У ній друкувалися К. Левицький, М. Грушевський, Б. Чайковський, С. Витвицький та ін. 1 січня 1919 р. була заснована газета “Нове життя”. Популярним часописом був орган УСДП “Вперед”, який виходив у Львові навіть у роки українсько-польської війни. Протягом цієї війни були засновані також органи пресової адміністрації та окружних і повітових військових команд – “Дрогобицький Листок”, “Покутський вісник”, “Товмацькі вісті”, “Україна” [3, 190]. Це були урядові й політичні газети, які тісно співпрацювали з УГА. Пресові адміністрації та інші окружні військові організації черпали інформацію для своїх газет із указів та розпоряджень керівництва армії та із самих пресових органів УГА. Натомість повітові адміністрації надавали інформацію пресовим органам УГА про події на місцях, що часто дозволяло зекономити час і зусилля.

За словами С. Сегеди, преса УГА на перше місце ставила контрпропаганду настроям і монархічним рухам та більшовизму [5, 74].

Накази і розпорядження Військового міністерства та інших вищих органів друкували у “Вістнику Державного Секретаріату Військових справ”. Органом пресового комітету НКГА був “Стрілець” (редактор – Василь Пачков-

ський), який з 15 червня вже під новою назвою “Український стрілець” почали видавати у Кам’янці-Подільському. У ньому друкували офіційні документи уряду, Військового міністерства, ситуаційні повідомлення з фронтів [3, 190]. Бойова група “Схід” публікувала військове видання “Схід”, проте через брак необхідного матеріалу, спеціалістів воно виходило нерегулярно. У першій бригаді УСС до кінця 1919 р. виходив часопис “УСС”. У складі часопису II-го стрілецького корпусу працював Тарас Франко – син Івана Франка [3, 191].

І. Томюк стверджує, що в газетах друкувалися матеріали, присвячені бойовим і побутовим умовам фронтового життя стрілецтва [7, 24].

В. Футулуйчук у своєму дослідженні наводить той факт, що 10 квітня 1919 р. НКГА видала наказ, яким визначила обов’язкову доставку газети “Стрілець” кожному куреню (по 100 примірників), кожній сотні, батареї і окремому підрозділу при штабі (по 25 екземплярів). Крім того, наказ зобов’язував командирів сотень та куренів надавати всю необхідну інформацію до редакції газети для інформування населення про стан воєнних дій на фронтах [8, 90].

Тогочасне становище України у світі можна визначити, проаналізувавши пресу, яка часто друкувала інформацію про міжнародні події, про зв’язки України з іншими державами Європи. Серед таких країн на шпальтах газет С. Сегеда знайшов інформацію про зовнішньополітичні зв’язки України з Польщею, Угорщиною, Румунією, Білорусією, Литвою, Австрією, Францією, США, Німеччиною, Хорватією, Сербією, Бразилією та ін. [5, 76].

Іншим підрозділом, який керував інформаційним забезпеченням УГА, була Пресова Квартира, яка також керувала і пропагандою УГА. До складу Пресової Квартири входили декілька підрозділів – організаційний, вечірний, історичний, інформаційний, бібліотечний та театральний. Серед керівників Пресової Квартири Л. Шанковський виділяє І. Боберського, Ю. Гарасимовича та О. Левицького [10, 304].

Найбільше значення для інформаційного забезпечення воєнних дій мали інформаційний та видавничий відділи Пресової Квартири.

Видавничий відділ насамперед опікувався часописами Галицької Армії, такими як “Стрілець”, “Козацький голос”, який від листопада 1919 р. став органом Пресової Квартири, “Польова газета”, “Пролом”, “Стрілецький шлях”, “Стрілецька вістка”, “УСС” та іншими. За участю відомих літераторів В. Бобинського, Р. Заклинського, С. Масляка, а також І. Герасимовича відділ підготував власний календар “Український прапор” на 1920 р. (до нього увійшло багато спогадів, оповідань, поетичних творів і публіцистичних статей) [8, 67]. Траплялись і такі випадки, коли на сторінках газет, які видавала Пресова Квартира друкувалися негативні відгуки на останню. Так було з газетою “Козацький голос”, яка розкритикувала Пресову Квартиру [8, 72].

Інформаційний відділ очолював молодий, здібний чечар Ткачівський (Семен). За допомогою радіоприймача і часописів відділ опрацьовував вісті та готував інформацію для армійської преси, пропагандистського апарату частин Галицької Армії.

Велике значення для виховання стрілецтва мали роботи фронтових фотографів – І. Іванця, Т. Мойсейовича, М. Угриня-Безгрішного, В. Оробця, Ю. Буцманюка, В. Яцури, І. Озаркевича, світлина яких експонувалися на військово-історичних виставках у Відні 1916 р. і Львові 1918 р., публікувалися у стрілецьких виданнях [8, 64].

Таким чином, можна зробити висновок, що Пресова Квартира зробила чималий внесок у військово-патріотичне виховання війська та його інформаційне забезпечення. Її видавнича діяльність тісно перепліталася із інформаційною, вона випускала важливі на той час газети, які інформували війська як про важливі накази вищих органів, так і про стан справ на фронті.

Третім важливим документно-інформаційним інститутом армії була польова пошта, створена інспектором Миколою Секретарем. До її складу увійшли Головний польовий поштовий пост при НКГА та польові поштові пости при командах корпусів [10, 321]. За Збручем Українська Галицька Армія відкрила 27 польових поштових постів. За допомогою польової пошти стрільці і старшини листувалися з ріднею та друзями. Польовою поштою спеціально було розроблено спеціальні подвійні листівки, на яких одна

сторона писала відповідь іншій, таким чином уся переписка містилася на одній листівці. Л. Шанковський дослідив, що польова пошта УГА щоденно переправляла 8–10 тис. листів [10, 321].

Польова пошта забезпечувала зв'язок між різноманітними корпусами армій, між сотниками і стрільцями та між ними та їхніми родинами. Звичайно, засоби і методи роботи польової пошти були недосконалі, крім того, не було і досвіду роботи пошти, але завдяки польовій пошті був здійснений та укріплений зв'язок між частинами УГА та ЗУНР зокрема.

Висновки. Отже, проаналізувавши основні праці у даній галузі, помітно, що ця проблема не стала предметом поглибленого аналізу. Історики досліджують документи, пресу та різноманітні видання лише як історіографічне джерело, а не як важливий аспект документно-інформаційного забезпечення війська Української Галицької Армії та Західноукраїнської Народної Республіки. Накази Державного Секретаріату Військових Справ і документи військової канцелярії, статті та різноманітні інформаційні повідомлення і розпорядження, які друкувалися на шпальтах газет, повідомлення, які передавалися через телефонні, телеграфні станції та радіозв'язок, – це первинні документи, які стали основою документно-комунікаційної системи українського війська ЗУНР.

1. *Губа П.І.* Преса як джерело вивчення історії національно-демократичної революції в Україні (1917–1920 рр.) / П.І. Губа // Український історичний журнал. – 1999. – № 4. – С. 29–40.; *Губа П.І.* Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д.і.н. спец. 07.00.06 “Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни”. – К., 2007. – 43 с.
2. *Ковальчук М.* Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння: наукова монографія / М. Ковальчук. – К.: Темпора, 2006. – 576 с.
3. *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин – Львів: Ін-т українознавства НАНУ; Ін-т Центрально-Східної Європи, 1998. – 488 с.

4. *Макарчук С.М.* Українська республіка галичан / С.М. Макарчук. – Львів: Світ, 1997. – 192 с.
5. *Сегеда С.П.* Порівняльний аналіз тематичних напрямів військової преси Армії УНР та УГА (1919 р.) / С.П. Сегеда // Гілея: Зб. наук. праць Національного пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. – Випуск 34. – 2010. – С. 72–79.
6. *Ткачук П.П.* Сухопутні війська України доби революції 1917–1921 рр. / П.П. Ткачук. – Львів: ЛІСВ, 2009. – 311 с.
7. *Томлюк І.М.* Галицька армія у боротьбі за державність і соборність України (1918–1920): дис... канд. іст. наук: 20.02.22. – Львів, 2004. – 227 с.
8. *Футулуйчук В.М.* Військово-патріотичне виховання у Галицькій армії: дис... канд. іст. наук: 20.02.22 “Військова історія”. – Львів, 1999. – 199 с.
9. *Хімяк О.М.* Українська преса другої половини ХІХ – початку ХХ ст. як чинник формування національної свідомості українців Галичини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.і.н.: 07.00.01 “Історія України”. – Львів, 2006. – 18 с.
10. *Шанковський Л.* Українська Галицька армія: Воєнно-історична студія / Л. Шанковський. – Львів: НТШ, 2010. – 396 с.

Надійшла до редколегії 01.06.2011 р.

Рецензент: *Я.І.Хома*, кандидат історичних наук, доцент, Національний університет “Львівська політехніка”, м. Львів

Гнаткевич Н.С.
ДОКУМЕНТАЛЬНО-КОММУНИКАЦИОННАЯ СИСТЕМА УКРАИНСКОЙ ГАЛИЦКОЙ АРМИИ В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Рассмотрены и проанализированы научные труды, в которых содержатся данные про связь и прессу Украинской Галицкой Армии. Автор определяет основные пути документально-информационного обеспечения УГА.

Ключевые слова: пресса, военная канцелярия, радиосвязь.

Hnatkevych N.
DOCUMENTAL AND COMMUNICATIONAL SYSTEM OF THE UKRAINIAN GALICIAN ARMY IN THE MODERN HISTORIOGRAPHY

The article reviews and analyzes the scientific papers, which provides information on the link and press the Ukrainian Galician Army. The author defines the basic ways of document-information support UGA.

Key words: press, military office, radio communication.